

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

https://kase.kz/files/emitters/KATR/katrp_2021_rus_2.pdf

4. Годовой отчет за 2020 год

https://kase.kz/files/emitters/KATR/katrp_2020_rus_2.pdf

5. <https://kazaksha.info/kurstykyjmystar/акша-қаражаттарының-есеп-айырысу-жән/>

МЕМЛЕКЕТТІК БАҒДАРЛАМАЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІНІҢ АУДИТІ

Асан Н.Қ.

«Мемлекеттік аудит» БББ 2 курс студенті

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.,

Қазақстан Республикасы

E-mail: asan.nurgeldi@mail.ru

Ғылыми жетекші: Жахметова А.К.,

«Мемлекеттік аудит» кафедрасының аға оқытушысы

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.,

Қазақстан Республикасы

Мемлекеттік бағдарламалар халықтың өмірін жақсартуға бағытталған мемлекеттік саясаттың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Мемлекеттік бағдарламалар әлеуметтік қамсыздандыру мен денсаулық сақтаудан бастап білім беру мен инфрақұрылымды дамытуға дейінгі әртүрлі мәселелерді шешуге бағытталған. Бағдарламалардың тиімді және нәтижелі жұмыс істеуін және олардың жоспарланған нәтижелеріне қол жеткізуін қамтамасыз ету маңызды. Үкімет бағдарламалардың көздеген мақсаттарына қол жеткізуін және қалаған нәтижелерді беруін қамтамасыз етуі керек. Бұл қызметті жүзеге асырудың тиімді жолы – бағдарламаның тиімділігін тексеру.

Аудит – Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес қаржылық есептілік және қаржылық есептілікке байланысты басқа да ақпарат туралы тәуелсіз пікір білдіру мақсатында тексеру [1]. Мемлекеттік бағдарламаларға қатысты аудит олардың көздеген мақсаттарына қол жеткізіп жатқанын және бөлінген қаражаттың тиімді пайдаланылуын бағалайды. Аудит жақсартылатын бағыттарды анықтауға көмектеседі және бағдарламаның тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар береді.

Мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігінің аудиті – бұл бағдарламаның өз мақсаттарына қол жеткізіп жатқанын және тиімді баға беретінін анықтау үшін оның орындалуын жүйелі түрде тексеру. Мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін тексеру олардың мақсатына сай болуын және халықтың әлеуметтік жағдайын қамтамасыз етуінің маңызды құралы болып табылады.

Бұл бағдарламаның жүзеге асырылуын және нәтижелерін егжей-тегжейлі талдауды, сондай-ақ оның халыққа әсерін бағалауды қамтиды.

Мемлекеттік бағдарламаның тиімділігін тексеру үшін аудиторлар әдетте тиімділік аудитін жүргізеді. Тиімділік аудиті бағдарламаның үнемділігін, тиімділігін және нәтижелігін зерттейді. Үнемдеу бағдарламаның үнемділігін, тиімділік бағдарламаның оңтайландырылған түрде жұмыс істеуін, ал нәтижелік бағдарламаның жоспарланған нәтижелерге қол жеткізуін білдіреді [2].

Бағдарламалардың тиімділігін бағалау барысында төмендегідей маңызды қадамдар орындалады.

Мемлекеттік бағдарламаның тиімділігін тексерудің бірінші қадамы бағдарламаның мақсаттары мен міндеттерін анықтау болып табылады. Бұл бағдарламаның миссиясы туралы мәлімдемесін, мақсаттарын және кез келген тиісті заңнаманы немесе ережелерді қарауды қамтиды. Содан кейін аудитор бағдарламаның мақсаттары анық, өлшенетін және қол жеткізуге болатынын анықтауы керек.

Келесі қадам бағдарламаның жұмысын бағалау болып табылады. Бұл бағдарламаның операциялық процестерін, процедураларын және тәжірибелерін қарауды қамтиды. Аудитор бағдарламаның озық тәжірибеге сәйкес жүзеге асырылып жатқанын және бағдарламаның өз мақсаттарына қол жеткізіп жатқанын анықтауы керек. Аудитор сонымен қатар бағдарламаның экономикалық тиімді түрде басқарылатынын анықтау үшін оның қаржылық нәтижелерін бағалауы керек.

Үшінші қадам – бағдарламаның әсерін бағалау. Бұл бағдарламаның нәтижелерін қарауды және олардың бағдарлама мақсаттарына сәйкестігін бағалауды қамтиды. Сондай-ақ аудитор бағдарламаның мақсатты халыққа әсерін бағалауы керек және бағдарлама қызмет көрсетуге арналған адамдардың қажеттіліктеріне сәйкес келетінін анықтауы керек.

Соңында аудитор бағдарламаның тиімділігін арттыру үшін ұсыныстар жасауы керек. Ұсынымдар бағдарламаның тиімділігін жақсартуға және оның мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған болуы керек.

Аудит аяқталғаннан кейін нәтижелер бағдарламаның мүдделі тараптарына хабарлануы керек. Бұл нәтижелерді мемлекеттік қызметкерлерге, бағдарлама менеджерлеріне және жұртшылыққа ұсынуды қамтуы мүмкін. Нәтижелер бағдарламаның тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар жасау үшін де пайдаланылуы мүмкін.

Мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін тексеру бірқатар себептерге байланысты маңызды болып табылады. Біріншіден, бұл бағдарламалар дұрыс жұмыс істемейтін немесе жоспарланған нәтижелерге жетпейтін аймақтарды анықтауға көмектеседі. Бұл бағдарлама жұмысын жақсарту үшін түзету шараларын қолдануға мүмкіндік береді.

Екіншіден, аудит мемлекеттік органдардағы есептілік пен ашықтықты арттыруға көмектеседі. Бағдарламаның тиімділігін бағалау арқылы аудиторлар мемлекеттік қызметкерлердің өз міндеттерін орындап жатқанын және азаматтардың қажеттіліктерін қанағаттандыратынын анықтай алады. Бұл халықтың үкіметке сенімін арттыруға және ресурстарды жауапкершілікпен және этикалық тұрғыдан пайдалануды қамтамасыз етуге көмектеседі.

Мемлекеттік бағдарламаларды бағалау барысында аудиторлар тиімді аудитті қамтамасыз ету үшін бірнеше негізгі аспектілерді ескеруі керек. Бұл аспектілерге мыналар жатады:

Нақты мақсаттар қою. Аудиторлар үшін аудиттің мақсаттарын нақты анықтау және олардың бағаланатын мемлекеттік бағдарламаның мақсаттарына сәйкес келетініне көз жеткізу маңызды. Бұл аудитті шоғырландыруға және оның өзекті және пайдалы ақпарат беруін қамтамасыз етуге көмектеседі.

Тиімділіктің тиісті көрсеткіштерін таңдау. Аудиторлар тексерілетін бағдарламаға қатысты тиімділік көрсеткіштерін таңдап, бағдарламаның тиімділігі туралы нақты түсінік беруі керек. Бұл көрсеткіштер өлшенуі керек және бағдарлама қол жеткізуге бағытталған нәтижелерді көрсетуі керек.

Жеткілікті дәлелдер жинау: аудиторлар олардың тұжырымдары мен қорытындыларын растайтын жеткілікті дәлелдер жинауы керек. Бұл дәлелдер сенімді, өзекті және аудиторлар бағдарламаның тиімділігі туралы негізделген қорытынды жасай алатындай жеткілікті болуы керек.

Бағдарламаны әзірлеу мен іске асыруды бағалау: аудиторлар тексерілетін бағдарламаны әзірлеуді де, іске асыруды да бағалауы керек. Бұл бағдарламаның мақсатқа

жету үшін дұрыс құрылымдалғанын және белгіленген саясат пен процедураларға сәйкес жүзеге асырылатындығын бағалауды қамтиды.

Сыртқы факторларды ескеру. Аудиторлар бағдарламаның тиімділігіне әсер етуі мүмкін сыртқы факторларды, мысалы, мемлекеттік саясаттағы немесе экономикалық жағдайдағы өзгерістерді ескеруі керек. Бұл бағдарламаның тиімділігінің толық бейнесін жасауға және өзгертулер қажет болуы мүмкін аймақтарды анықтауға көмектеседі.

Жоғарыда айтылған қадамдар мен маңызды аспектілерді орындау арқылы мемлекеттік бағдарламаның тиімділігін бағалау процесі жүзеге асады. Ендігі кезекте осы айтылған қадамдарды ескесе отырып 2017-2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасының нәтижелеріне талдау жүргізейік.

Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасы халықты нәтижелі жұмыспен қамтуға және азаматтарды кәсіпкерлікке тартуға бағытталған.

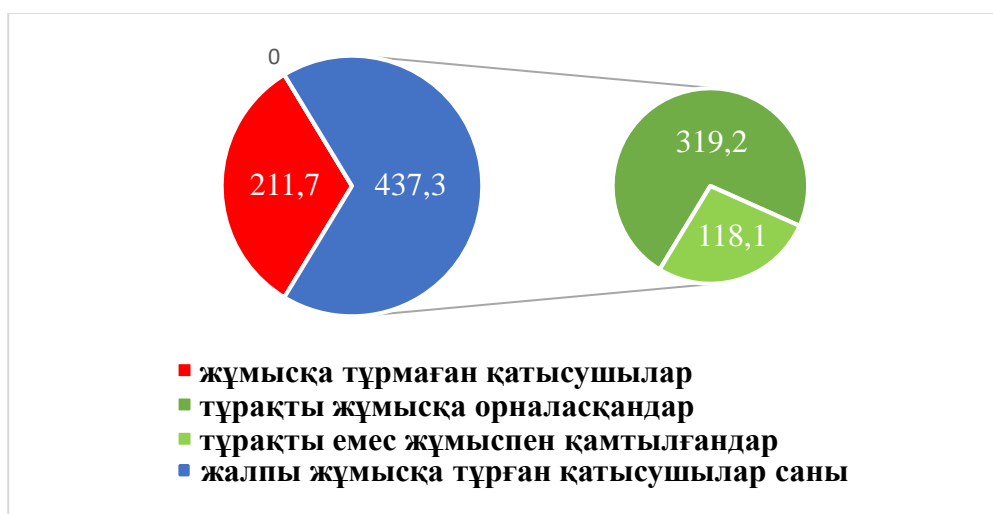
Мемлекеттік бағдарламаның тиімділігін тексерудің бірінші қадамы бағдарламаның мақсаттары мен міндеттерін анықтау болған еді, осы орайда біз «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасының нысаналы индикаторлары мен мақсатына қол жеткізуі үшін жұмыс мынадай төрт бағыт бойынша жүргізілгенін көре аламыз, олар:

- 1) «Еңбек» бағдарламасына қатысушыларды техникалық және кәсіптік біліммен және қысқа мерзімді кәсіптік оқытумен қамтамасыз ету;
- 2) жаппай кәсіпкерлікті дамыту;
- 3) халықты жұмыспен қамтуға жәрдемдесу және еңбек ресурстарының ұтқырлығы арқылы еңбек нарығын дамыту;
- 4) «Жастар – ел тірегі» ұлттық жобасының кешенді іс-шараларын іске асыру. [3]

Бағдарламаның мақсаттары мен міндеттерін анықтап алғаннан кейін, екінші қадам бағдарламаның жұмысын бағалау бөлігіне тоқталамыз. Яғни біз бағдарламаның озық тәжірибеге сәйкес жүзеге асырылып жатқанын және бағдарламаның өз мақсаттарына қол жеткізіп жатқанын анықтауымыз керек.

2020 жылдың қорытындысы бойынша 649 мың адам «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасының қатысушысы болды. Бұл мәліметтерді төмендегі 1-суреттен көре аламыз.

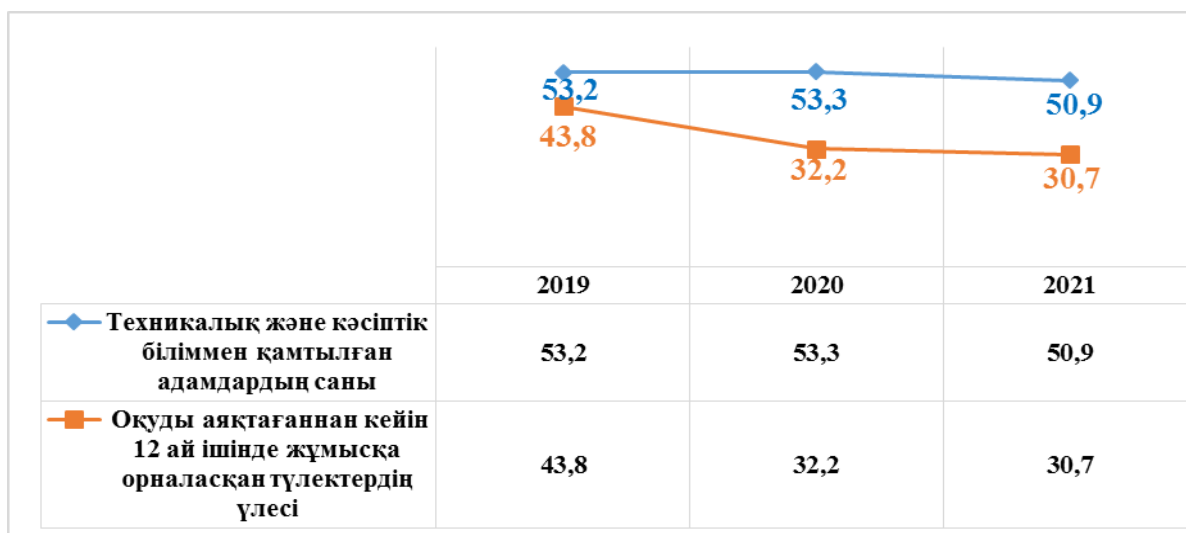
- 649 мың адам бағдарламаға қатысты
- 437,3 мың адам жұмысқа тұрды
- 319,2 мың адам тұрақты жұмысқа тұрды

1-сурет. 2020 жылы «Еңбек» бағдарламасына жүгінгендердің мөлшері, мың адам

Келесі үшінші қадам – бағдарламаның әсерін бағалау. Бұл бағдарламаның нәтижелерін қарауды және олардың бағдарлама мақсаттарына сәйкестігін бағалауды қамтиды. Яғни, бағдарламаның қаншалықты деңгейде өз мақсаттарына жете алғандығын байқайтын боламыз.

Осы кезекте «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасының бірінші бағытындағы ««Еңбек» бағдарламасына қатысушыларды техникалық және кәсіптік біліммен қамтамасыз ету» бөлігінде бағалау және талдау жоспарлы көрсеткіштердің орындалмағанын көреміз. Сонымен, оқу орнын бітіргеннен кейін 12 ай ішінде 94% жоспармен жұмысқа орналасқан түлектердің үлесі 2019 жылы 82,4%; 2020 жылы – 60,5%; 2021 жылы – 60,5% құрады (2-сурет) [4].

2-сурет. Техникалық және кәсіптік біліммен қамтамасыз етілгендердің көлемі, мың адам

Барлық қадамдарды қамти отыра, «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасына қысқа шолу жасадым. Жалпы алғанда бағдарламаның көрсеткіштеріне талдау жасау барысында бағдарламаның қаншалықты деңгейде орындалып жатқанын сипаттап, сонымен қатар орындалмаған көрсеткіштерді де ашып көрсеттім.

Қорытындылай келе, мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін тексеру – мемлекет қаражатының тиімді және үнемді пайдаланылуын қамтамасыз ететін маңызды процесс. Тиімділік пен сәйкестік аудиттері бағдарламаның белгіленген мақсаттарына қол жеткізіп жатқанын және заңдық және нормативтік негізде жұмыс істейтінін бағалауға көмектеседі. Аудит жүргізу арқылы мемлекеттік қызметкерлер бағдарламаның тиімділігін арттыру және жақсарту бағыттарын анықтай алады, сайып келгенде, халыққа сапалы қызмет көрсетеді.

Мақала барысында мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін бағалау кезінде орындалатын қадамдар мен маңызды аспектілерге тоқтала отырып, олардың тиімділікті бағалау үшін маңызды екендігіне көз жеткіземіз. Сонымен қатар мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін тексеру маңыздылығын ашып көрсететін себептерге де тоқтала кеттік. Бағдарламалардың тиімділігін бағалау кезінде орындалатын қадамдарға сүйене отырып «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасының нәтижелеріне талдау жүргізілді. Әр қадам барысында орындалатын жұмыстар мақала барысында ашып көрсетілді.

Мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін бағалауда аудиторлық тексерулер маңызды рөл атқарады. Бағдарламаның тиімділігін тәуелсіз бағалауды қамтамасыз ету арқылы аудит жақсарту бағыттарын анықтауға және ашықтық пен есептілікті арттыруға

көмектеседі. Дегенмен, мемлекеттік бағдарламалардың аудиті де күрделі болуы мүмкін және аудиторларға тиісті деректер мен құжаттарға қол жеткізу қиын болуы мүмкін. Осы қиындықтарға қарамастан, мемлекеттік бағдарламаларға аудит жүргізудің пайдасы шығындардан асып түседі және барлық деңгейдегі үкіметтер бағдарлама тиімділігін арттыру құралы ретінде аудитке басымдық беруді жалғастыруы керек. Мемлекеттік бағдарламаларға аудит жүргізе отырып, үкімет мемлекеттік қызметтердің тиімді және нәтижелі көрсетілуін, азаматтардың өмірін жақсартуды қамтамасыз ете алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1.Қазақстан Республикасының 20.11.1998 ж № 304-І «Аудиторлық қызмет туралы» Заңы – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z980000304> (қолдану күні: 20.03.2023)
- 2.Тиімділік аудиті [Электрондық ресурс] URL: <https://kz.nesrakonk.ru/performanceaudit/>
- 3.Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру [Электрондық ресурс] URL: https://egov.kz/cms/kk/articles/job_search/zanyatost_2020
- 4.«Еңбек» мемлекеттік бағдарламасы: нәтижелер, мемлекеттік гранттар, микрокредиттер [Электрондық ресурс] URL: <https://strategy2050.kz/news/2017-2021-zhyldar-a-arnalan-e-bek-memlekettik-ba-darlamasy-n-tizheler-memlekettik-granttara-mikrokred/>

“ЕМБІМҰНАЙГАЗ” АКЦИОНЕРЛІК ҚОҒАМЫНЫҢ АКТИВТЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСТЫРУ КӨЗДЕРІНІҢ АУДИТ

Ахжан Айдана

“Есеп және аудит” мамандығының 4 курс студенті
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: aaikon45@gmail.com

Ғылыми жетекшісі: Бекболсынова А.С. "Мемлекеттік аудит" кафедрасының аға оқытушысы

«Ембімұнайгаз» акционерлік қоғамы Қазақстан Республикасында 2012 жылғы 27 ақпанда «ҚазМұнайГаз» Барлау Өндіру» акционерлік қоғамының Директорлар кеңесінің 2012 жылғы 31 қаңтардағы шешімімен құрылды.

Компания көмірсутекті шикізатты барлаумен, әзірлеумен, өндірумен, қайта өңдеумен және экспортымен айналысады. Компанияның мұнай-газ қызметі Батыс Қазақстанның Атырау облысында орналасқан мұнай-газ активтерінде жүзеге асырылады. Компания мұнай кен-орындарын әзірлеуді жер қойнауын пайдалану жөніндегі келесі келісімшарттар бойынша жүзеге асырады.

2019 жылы «Ембімұнайгаз» АҚ-ның көмірсутектер ресурстық базасының өсімі қолданыстағы кен орындарын толық барлаудың есебінен айтарлықтай арттыру арқылы қамтамасыз етілді. Кенбай (Шығыс Молдабек учаскесі), Досмухамбетовское, Ботахан қолданыстағы кен орындары және Батыс Қарасор қайта ашылған кен орны бойынша 14,8 млн тонна көлемінде мұнай өндірілді.[1]

Біздің талдайтын тақырыбымыз – баланс активтерінің құрылу көзін, яғни пассивтерді талдау. Кәсіпорынға мүліктердің келіп түсуі сатып алуы меншікті және тартылған